

Вера ВЕСКОВИЌ—ВАНГЕЛИ

ПРИЛОГ КОН ДЕЛУВАЊЕТО НА ЧЛЕНОВИТЕ НА КОМУНИСТИЧКАТА ПАРТИЈА НА ЈУГОСЛАВИЈА ОД СРБИЈА ВО МАКЕДОНИЈА ВО ТЕКОТ НА НАРОДНООСЛОБОДИТЕЛНАТА ВОЈНА И РЕВОЛУЦИЈАТА 1941—1945

Поврзаноста и соработката на работничкото движење во Македонија со работничкото движење во Србија, односно со Српската социјал-демократска партија, го носи датумот на првата деценија на нашето столетие. Во Кралството на Србите, Хрватите и Словенците (со делбата на македонскиот етникум како последица на Балканските војни и на Првата светска војна, во составот на Кралството СХС, влегува и дел од Македонија, така наречениот Вардарски, по терминологијата на Кралството — Јужна Србија), продолжува традиционалната соработка меѓу двете работнички движења и прогресивните сили. Со создавањето на КПЈ, таа соработка добива нов квалитет и содржина изразени низ конкретните форми на работа и заедничките акции на комунистите.

За делувањето на српските комунисти во текот на народноослободителната војна во Македонија, за таа континуирана заедничка борба на работничката класа, која во себе ја содржи императивната потреба за револуционерна промена на општествените односи, на македонската ветрометина, на која доаѓаат до жесток судир и интересите на балканските комунистички партии, тие одново се наоѓаат заедно во разрешувањето на задачите што пред себе ги постави југословенската револуција. На проблемов, македонската, како и српската историографија не му го посветија нужното внимание. Статијата е претесна за оваа опширна и суптилна тема, и има за цел, повеќе да го иницира поставениот проблем и да упати на размислување за потребата од пошироки научно-истражувачки трудови за меѓусебната соработка.

Да се согледа сложеноста на политичката ситуација во Македонија во 1941 година, нужно е да се имаат предвид ставовите на балканските комунистички партии, во пракса, по македонското национално прашање. Нема да се занимаваме

со анализата на ставовите на Бугарската работничка партија (БРП), како и на Комунистичката партија на Грција (КПГ) по македонското национално прашање, туку само уште еднаш ќе укажеме на фактот, дека КПЈ била единствената Комунистичка партија на Балканот која имале правилен став по националното прашање, и не само македонско, што довело и до спор меѓу Централниот комитет на КПЈ и Централниот комитет на БРП во 1941 година, па и по неа.

Уште во првите денови на Априлската војна во 1941, некои партиски организации во Македонија не чекајќи директиви на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, почнуваат со собирање оружје, диверзантски акции и формирање на воени комисии или воени комитети. Меѓутоа, делбата на југословенската територија помеѓу сојузниците на Третиот Рајх и воспоставувањето на тројната окупација во Македонија (германска, бугарска и италијанска), на подготвителниот процес за оружено востание му даваат специфичен тек. Имено, со окупацијата на поголемиот дел на Македонија од Бугарија, Централниот комитет на БРП, ја приклучува партиската организација на КПЈ во Македонија кон Бугарската работничка партија. Својата постапка БРП ја аргументира со гледиштето — „Една територија — една партија“, што беше неприфатливо за македонските комунисти и ЦК КПЈ, бидејќи со овој акт ЦК БРП *de facto* ја признава и одобрува бугарската фашистичка окупација над Македонија, а нејзината територија како интегрален дел на Бугарија.

На развитокот на овие настани му погодува и опортunistичкиот став на секретарот на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, Методија Шаторов—Шарло. Имено, Шаторов на неколку наврати, уште од Петтата земска конференција на КПЈ (1940),¹ па до Априлската војна 1941 година, го искажува своето несогласување со оценките на КПЈ за политичката ситуација во Македонија и се спротивставува на некои одлуки на ЦК КПЈ (прашањето за иселување на колонистите, формирање на Народниот фронт и сл.). Така опортunistизмот на Методија Шаторов, во времето кога по капитулацијата на Кралството Југославија добар дел од македонските комунисти се надвор од земјата, доведува до разбивање на Покраинскиот комитет. Тогаш, од ЦК КПЈ за Македонија се отстранети, како Срби, Блажо Орландиќ и Добривоје Видиќ.² Во контекст на ваквите

¹ Peta zemaljska konferencija KPJ. Izvori za istoriju SKJ. Izdavački centar Komunist. Beograd 1980, str. 210, 347.

² Историја на македонскиот народ. Изд. ИНИ, Скопје, 1969, кн. 3. стр. 123—124.

ставови на М. Шаторов, следи и неговото натамошно однесување, коешто доведува до мошне сложена идејно-политичка состојба во партиската организација воопшто. Шаторов ја прекинува секоја врска со Централниот комитет на КПЈ, одбива да го растура партискиот печат и партискиот материјал од провинцијата на КПЈ, ја уништува партиската техника на Покраинскиот комитет, го одбива учеството на Мајското советување на КПЈ во 1941, како и поканата и барањето на Централниот комитет на КПЈ да дојде на разговор во Белград. М. Шаторов исто така ја одбива и не ја прифаќа одлуката на ЦК КПЈ за неговото исклучување од Покраинскиот комитет. Централниот комитет на КПЈ имајќи спротивни становишта од Централниот комитет на БРП по едно од основните прашања — делбата на југословенската територија, која тој ја смета за привремена, односно додека трае окупацијата на фашистичките агресори, како и по прашањето за единственото делување на КПЈ на целата територија на Југославија, и што е уште поважно — ставот на КПЈ за оружено востание, презема значајни организациони мерки. За таа цел, ЦК КПЈ ги упатува во Македонија Мара Нацева и Лазар Колишевски, за нови членови на Покраинскиот комитет веќе кон крајот на април 1941 година.³⁾ Метугоа, М. Шаторов веднаш ги испраќа на партиска работа во местото на нивното раѓање — Мара Нацева во Куманово, а Лазар Колишевски во Свети Николе, елиминирајќи го на тој начин нивното влијание и работа во Покраинскиот комитет.⁴⁾ Во тоа исто време, Методија Шаторов без консултација на Централниот комитет на КПЈ и на партиското членство, ја отцепува партиската организација на КПЈ во Македонија од КПЈ и ја приклучува кон Бугарската работничка партија. Тој ѝ го менува името во Работничка партија на Македонија, аналогно на името на БРП, за што Централниот комитет на КПЈ воопшто не бил известен.

Бидејќи одлуките на Централниот комитет на КПЈ М. Шаторов во потполност ги одбива и бојкотира, Централниот комитет на КПЈ го испраќа во Македонија својот повереник Драган Павловиќ — Шиљо.

За дејноста на Драган Павловиќ во Македонија во тие немирни дни полни со спротивен идејно-политички набој, има автентични податоци од неговите партиски извештаи. Тие во целост ја одразуваат состојбата во Покраинскиот комитет, ка-

³⁾ Мара Нацева: Јулске одлуке ЦК КПЈ и нивно спроведување у живот у Македонији. Војно дело. Београд 1961, бр. 2, стр. 561—566; исто то во: Скопје во ослободителната војна и револуција 1941—1945. Зборник на сеќавања. Изд. Архив на Скопје. Скопје 1984, стр. 191.

⁴⁾ Извори за ослободителната војна и револуцијата во Македонија. Изд. ИНИ. Скопје 1958, том I, кн. 1, док. 2, стр. 2; док. 3, стр. 25; док. 5, стр. 33.

ко и сложеноста на политичката ситуација во Македонија. Втор извор на податоци за работата на Драган Павловиќ во Македонија се објавените сеќавања на Мара Нацева, Лазар Колишевски, Михаило Апостолски, Славка Фиданова и други партиски раководители и комунисти, а кои во летото 1941 година делуваат во Скопје и имаат контакти со Драган Павловиќ.⁵⁾

Драган Павловиќ пристигнува во Скопје на 2 август 1941 година заедно со Лазар Колишевски, кој по втор пат доаѓа од Белград во Скопје, носејќи го со себе писмото на секретарот на Централниот комитет на КПЈ, Јосип Броз—Тито, од 24 јули 1941 година, а кое М. Шаторов, кога прв пат му било врачено, не сакал да го прими. На состанокот на Покраинскиот комитет, одржан на 4 август во присуство на Драган Павловиќ,⁶⁾ Методија Шаторов и уште два члена на Покраинскиот комитет, одново одбиваат да го примат писмото и директивите на Централниот комитет на КПЈ, со образложение, дека за нив и за партиската организација во Македонија, единствено е компетентен Централниот комитет на БРП. Исто така, тие не го прифаќаат ниту исклучувањето од Покраинскиот комитет, туку од Покраинскиот комитет ги исклучуваат Страшо Пинџур и Лазар Колишевски, а Мара Нацева ја отстрануваат од ПК. Драган Павловиќ, според добиеното овластување од Централниот комитет на КПЈ, го суспендира целиот Покраински комитет на КПЈ во Македонија, што наидува на одобрување кај дел од членството.⁷⁾ Затоа, Д. Павловиќ, во извештајот до Централниот комитет на КПЈ од 28 август 1941 година, пишува: „овие денови зборував со некои другари“ кои наполно се сложуваат со одлуката на ЦК КПЈ, „само бараат што поскоро да се реши прашањето, на која партија ѝ припаѓа македонската организација.“⁸⁾

Со намера, што поефикасно да го разреши проблемот околу компетенцијата на партиската организација во Македонија, Павловиќ веднаш го испраќа Лазар Колишевски во Софија да разговара со претставниците на Централниот комитет на БРП и да им го предаде писмото што Централниот комитет на КПЈ им го упатил на 21 јули 1941 година. Меѓутоа, резултатот на

⁵ Види: Скопје во ослободителната војна и револуцијата 1941—1945. Зборник на сеќавања, стр. 7—10, 144—127, 190—191, 241 и др.; Извори за ослободителната војна, том I, кн. 1, док. 6, стр. 35—36.

⁶ Боро Митровски во статијата: „Помошта на ЦК КПЈ за средување положбата во партиската организација во Македонија во почетокот на НОВ,“ тврди дека состанокот е одржан на 3 август. Види ја истата статија објавена во: Оснивањето и развојот на Комунистичката партија во Македонија. Материјали од научен собир. Скопје 1980, стр. 841.

⁷ Извори за ослободителната војна, том I, кн. 1, док. 6, стр. 34—37.

⁸ Истото, стр. 35.

разговорот на Колишевски во Софија е адекватен на априлските ставови на БРП и тој ја потврдува „исправноста“ на бугарската партија за приклучувањето на партиската организација кон БРП. Последниот напор на БРП да ја сочува превласта над партиската организација во Македонија и да се спаси Методија Шаторов—Шарло, го презема врз себе претставникот на БРП во Македонија, Петар Богданов.

За однесувањето на Петар Богданов во Скопје и за обавените разговори со него, Драган Павловиќ пишува во извештајот што на 28 август 1941 година го испраќа до Централниот комитет на КПЈ: „На 17 август ПК свика покраинска конференција. Дојде и делегатот на ‚Таткото‘ од Бугарија. Ми беше оневозможено да се видам со него пред конференцијата. Дури потоа можев да разговарам со него, и тоа само 45 минути, зашто веднаш се враќаше назад. Му го изложив целиот случај, подвлекувајќи ја особено злосторничката неактивност во овој момент. Тој прво ми рече дека постои одобрение од другарот Димитров за приклучување на Македонската организација кон Бугарската партија. Потоа, на мое големо изненадување смета дека немало неактивности и грешки (освен одлуката за предавањето на оружјето, а се чини и тоа не го смета за голема грешка). Вели дека ‚Таткото‘ од Бугарија и ‚Дедото‘ многу добро го познаваат ‚стариот Бугарин‘ и имаат доверба во него. Раководството останува старо. Смета дека одлуките на ‚Таткото‘ се преостри и се донесени без никакво проверување“.

Ваквиот став на Петар Богданов го присилува Драган Павловиќ да го прифати неговиот предлог, да се прекине борбата на теренот и случајот со македонската партиска организација да го реши Коминтерната. Како што е и познато, одлуката на Коминтерната е донесена кон крајот на август 1941 година. Со таа одлука партиската организација на Македонија останува во составот на КПЈ и за неа е компетентен Централниот комитет на КПЈ.

Меѓутоа, Драган Павловиќ не чекајќи го одговорот на Коминтерната, го користи своето присуство во Македонија да ја испита состојбата во партиската организација на теренот. За таа цел го праќа низ Македонија членот на Покраинскиот комитет Страшо Пинџур. Според сеќавањето на Мара Нацева, исто така член на Покраинскиот комитет, тие двајцата, Страшо Пинџур и Мара Нацева, во кус временски интервал успеваат да извршат ревизија во партиските организации во Битола, Велес, Неготино, Кавадарци, Гевгелија и во други места.⁹⁾

Според извештајот на Драган Павловиќ, мошне е значаен податокот, дека тој напишал едно окружно писмо, циркулар, во вид на проглас до сите партиски организации и членови на

⁹. Мара Нацева ц.д., стр. 191.

КПЈ, во кое се осврнува на актуелните прашања во посоченото време, односно, како што самиот вели: „Во циркуларот го изнесувам ова: денешната ситуација, т.е. нападот на Советскиот Сојуз и задачите што во врска со тоа се поставуваат пред сите комунистички организации. Борба во сите окупирани земји, како и во сите покраини на Југославија“. Според Д. Павловиќ било нужно на членовите на КПЈ во Македонија да им се соопшти за отцепувањето, за неактивноста на Покраинскиот комитет, за неговите грешки, за „саботерските и контрареволуционерни ставови“, како и да го пренесе повикот за востание.¹⁰⁾

Вториот извештај на Драган Павловиќ датиран на 29 октомври 1941 година,¹¹⁾ говори за формирањето на новиот Покраински комитет (средината на септември 1941), како и за формирањето и делувањето на партизанските одреди. Драган Павловиќ го известува Централниот комитет на КПЈ дека се отпочнало со акции, дека: „Без сомневање има објективни услови за партизанска борба, саботажи и диверзии, но тие се далеку понеповолни отколку што е тоа случај со другите покраини“. Во извештајот е изнесена политичката ситуација во Македонија, која ја карактеризира драматичноста на политичката диференцијација како последица на пропагандите на балканските монархии во уништувањето на македонскиот етникум и заклучува: „Сложеноста на политичката ситуација во Македонија бара голема политичка претпазливост и искуство. Извесни политички грешки би можеле да нанесат големи штети и многу да ја отежнат борбата. Мора да се води сметка за многу моменти (на пример, големата омраза спрема Југославија; за бугарската шовинистичка пропаганда, многубројноста на бугарофилските елементи; ниското политичко ниво на масите, големата важност за резултатот од борбата на ставот на Арнаутите и Турците, тврдењето на печатот и власта дека водат акции само Србите и Грците /српските и грчките комити/; национална нехомогеност и разгорување на омразата итн.).“

За партиската работа на Драган Павловиќ во августовските денови на 1941 година, дадена е оценка во изјавата на Страшо Пинџур, член на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, во август 1942 година: „Со помошта на ЦК, дадена преку делег[атот] за Македонија, беше формирано ново раководство кое беше поставено пред задачата да го расчисти патот од старите грешки и да го поспеша развојот на вооразената борба во Македонија — партизанските дејствија и диверзији, како и политички да го раководе целиот покрет во Македонија.“¹²⁾

^{10.} Извори за ослободителната војна, том I, кн. 1, док. 6, стр. 35.

^{11.} Истото, док. 10, стр. 53—54.

^{12.} Истото, док. 44, стр. 269.

За политичката ситуација во Македонија во 1941 година би заклучиле со констатацијата, дека со делбата на југословенската територија и со тројната фашистичка окупација, на македонскиот народ, на работничката класа и комунистите им била наметната борба на два фронта: 1. против фашистичките окупатори и 2. против претензиите на Бугарската работничка партија за приклучување на партиската организација од Македонија. За членовите на КПЈ во Македонија, тоа била борба за одбрана на основната линија на КПЈ — непризнавање на окупацијата и територијалното распарчување на Југославија борба за единство на КПЈ и водење оружена борба против фашистичките окупатори. Афирмацијата на овие ставови на КПЈ и изборот на новиот Покраински комитет на КПЈ за Македонија, ги забрзуваат подготовките за востание. Во септември 1941 година е формиран и Покраинскиот штаб, кој го продолжува започнатиот процес на формирање на воените штабови и комиси при партиските организации, како и на партизанските одреди.

Меѓутоа, резултатите од истражувањата го потврдуваат фактот, дека голем број на партиското членство и СКОЈ, како и на прогресивните сили, особено вон Скопје (бидејќи Скопје било седиште на ПК), не знаеле, а не биле ни информирани за настанатите идејно-политички проблеми во Покраинскиот комитет и опортunistичкиот став на М. Шаторов кон КПЈ, за неговиот отпор за оружено востание, како и за отцепувањето на партиската организација во Македонија. Инаку, како би се објаснил отпорот и диверзантските акции по градовите до август 1941 година и подготовките за оружено востание, со кои раководеле комунистите. Извештајот на Драган Павловиќ од 28 август 1941 година, во кој станува збор за „циркуларот“, исто така одн во прилог на овој заклучок.

Според податоците на Мирче Ацев, член на ПК, по заминувањето на Драган Павловиќ од Скопје, партиската организација во Македонија останува без врска со Централниот комитет на КПЈ, сè до доаѓањето на инструкторот на ЦК КПЈ — Добривоје Радосављевиќ.¹³⁾ Добривоје Радосављевиќ дошол во Скопје на 25 август 1942 година.¹⁴⁾ Неговата дејност во македонската партиска организација го опфаќа периодот до јануари 1945 година. Во својот прв извештај до Централниот комитет на КПЈ од 4 септември 1942 година Д. Радосављевиќ дава аналитичка проценка на работата на партиската организација и воено-политичката состојба во Македонија.¹⁵⁾ Тој, на почетокот на својата инструкторска работа посветува особено внимание на националното прашање и на одржувањето редовни врски

¹³ Исто, док. 42, стр. 256—257.

¹⁴ Исто, док. 45, стр. 284.

¹⁵ Исто, док. 45, стр. 284—292.

со Централниот комитет на КПЈ, како и со Покраинскиот комитет на КПЈ на Србија и директно со Благоја Нешковиќ, преку кого оди и врската со Централниот комитет на КПЈ.¹⁶⁾

Добривоје Радосављевиќ доаѓајќи во Македонија со познатите ставови на КПЈ по националното прашање, веднаш по пристигнувањето ги согледува сите нијанси на проблемот на македонското национално прашање, оптоварено со пропагандата и ставовите на БКП и КПГ, како и со колонијалниот статус на Македонија во Кралството Југославија. Од целосното согледување на проблемот, тој ги извлекува и консеквенциите по народноослободителната војна. Затоа, Д. Радосављевиќ, во извештајот од 4 октомври 1942 година, му сугерира на Централниот комитет на КПЈ: „Главна се сè сведува на тоа дека во Македонија требало повнимателно и побавно да се применува општата линија на нашата Партија со оглед на специфичните услови, создадени по сломот на Југославија“, и додава „друго важно прашање за мене е потписот на ПК КПЈ. Она Југославија пречи во однос на масите и непријателот — а особено Ванчовистите — тоа вешто се користи да удират по нас.“¹⁷⁾

Во овој контекст е мошне значаен извештајот на Добривоје Радосављевиќ од 2 ноември 1942 година, во кој на Централниот комитет на КПЈ му обрнува внимание на две исклучително важни прашања во врска со партиската организација во Македонија и тоа: 1. формирање на национална комунистичка партија и 2. борбата на македонскиот народ за обединување. Имено, Д. Радосављевиќ образлагајќи ги тешкотните на Централниот комитет на КПЈ околу потписот со Југославија пишува: „Овој потпис просто оневозможува широка мобилизација на македонските маси во единствен фронт против германско-италијанските окупатори и нивните бугарски, албански и грчки слуги. Оневозможува огромна маса чесни Македонци, кои се против Германците и против нивните бугарски агенти, но се плашат од онаа Југославија и постојано ни ги нафрлуваат тие прашања.“¹⁸⁾ Радосављевиќ е длабоко уверен дека промената на потписот „би овозможила македонскиот народ да се почувствува како рамноправен брат меѓу балканските народи, и тоа многу полесно би го мобилизирало својата борба да ја поврзе со борбата на останатите народи на Југославија, и народот на Бугарија и народот на Грција.“¹⁹⁾ Елиминацијата на сите политички последици, Д. Радосављевиќ ја гледа во формирањето на националната комунистичка партија. Со своите анализи за политичката состојба, тој доаѓа до неспорниот заклучок дека формирањето на национална комунистичка парти-

¹⁶⁾ Истото, док. 48, стр. 323.

¹⁷⁾ Истото, док. 51, стр. 343, 344.

¹⁸⁾ Истото, док. 56, стр. 373.

¹⁹⁾ Истото, док. 56, стр. 374.

ја во Македонија има повеќестрано значење за натамошниот развој на Народноослободителната војна.

Во истиот извештај Д. Радосављевиќ му ја изложува на Централниот комитет на КПЈ борбата на македонскиот народ за обединување. Согледувајќи го проблемот во целата негова сушност, со проникливо образложение, отворено и јасно пред ЦК КПЈ го изнесува стремежот во Македонија за комплексното решавање на македонското прашање преку обединување: „Понатаму, вели Д. Радосављевиќ, важна работа е сè посилното тежнение на македонскиот народ да се обединат сите расцепкани делови на Македонија (под Бугарија, итали-албанска и Грција) што сакаат да го искористат Бугарите (Обединета Б'лгарија) и Ванчо [Михајлов] („Автономна Македонија“)“

Што за народноослободителната војна значело формирањето на Комунистичката партија на Македонија, најадекватно го потврдуваат документите на тоа време. Во извештајот до Централниот комитет на КПЈ од 8 август 1943 година, Светозар Вукмановиќ-Темпо пишува: „Образувајќи Централен комитет на КП на Македонија во состав на КПЈ. Ова го сторив од причина да ѝ овозможам на КП во Македонија најшироко собирање на сите слоеви на македонскиот народ, и тоа како бугарофилските, така и гркоманските и србофилските, во борбата за национално ослободување.“²⁰ Во натамошниот текст на извештајот С. Вукмановиќ зборува за снажното одушевување во Македонија по повод формирањето на КПМ; „Маси работници отворено ја поздравуваат одлуката на ЦК на КПЈ за давање автономија на КПМ, гледајќи во тоа гаранција дека Македонија навистина ќе биде рамноправна во братската заедница на народите на Југославија.“

Како инструктор на Централниот комитет на КПЈ за Македонија Добривоје Радосављевиќ работи во сите сектори, а особено на одржувањето на врските на Централниот комитет на Македонија со Централниот комитет на КПЈ, како и со Покраинскиот комитет на КПЈ за Србија²¹ потоа помеѓу ЦК

²⁰. Истото, том I, кн. 2, док. 38, стр. 188—189.

²¹. За одржување на врската воспоставен е канал Ниш—Скопје. Д. Радосављевиќ на 29 август 1942 година на патот за Скопје, како најважна задача на нишката партиска организација и на Драги Стаменковиќ им го поставил одржувањето на врските со Македонија и ЦК КПЈ (Види: Извори, том I, кн. 1, док. 43 стр. 256). Во октомври 1942 година за одржување на врската со ЦК КПЈ бил задолжен и Недељко Карациќ, како и курирот на ПК КПЈ за Србија Драгољуб Петковиќ (Види: Извори, том I, кн. 1, док. 51, стр. 341; док. 52, стр. 351; док. 55, стр. 364). Врска на Д. Радосављевиќ е и Васа Смајевиќ, а и за ЦК КПЈ и Благоја Нешковиќ (Види: Извори, том I, кн. 1, док. 45, стр. 302; док. 51, стр. 341). Поопширно за врските меѓу ПК КПЈ за Македонија и ЦК КПЈ види кај: Хранислав А. Ракић: Скопје — центар за врски меѓу ПК КПЈ за Македонија и ЦК КПЈ во 1942 година, Скопје во НОВ 1942. Материјали од научен собир. Скопје 1975, стр. 117—129.

КПМ, партиските организации и воените единици, како би овозможил редовен проток на информации и известувања. Тој е ангажиран и околу подготовките на Првото заседание на АСНОМ. Исто така е ангажиран и во завршувањето на народната демократска власт, а како член на Оперативниот штаб на Народноослободителната војска и партизанските одреди на Македонија, работи на организираното спроведување на мобилизацијата и добива извештаи за воените операции. Кусо време борава и меѓу борците на Втората македонска ударна бригада. За Февруарскиот поход на единиците на Народноослободителната војска (31 јануари 1944 до средината на февруари 1944), на кој некои денес му судат дека бил промашување, Добривоје Радосављевиќ му пишува на Главниот штаб на НОВ и ПО на Македонија: „Го раздрма срцето на Македонија, а моралот на борците и довербата во штабот на бригадата е најдоброто што можеше да се случи.“²²

Во борбите за конечното ослободување на земјата координацијата на воените дејствија како и заедничките акции против окупаторските воени сили меѓу единиците на НОВ на Македонија и Јужна Србија, биле императив на дадениот военополитички момент. Таа соработка постоела од почетокот на вооруженото востание, особено во реоните: Куманово, Врање, Црна Трава, каде што заеднички дејствуваат јужноморавските, македонските и косовските единици. Целта на нивните заеднички и поединични акции била главната железничка сообраќајница Ниш—Скопје. Тука е и врската со Србија и ЦК КПЈ, за продор на Косово, во Источна Македонија и во Бугарија. Во текот на НОВ Црна Трава израснува во синоним на борбата на јужниот дел на Србија, тука се прифаќани и многу борци од Македонија, кои имале дури и своја база.²³ Присуството на Павле Илиќ во Главниот штаб на НОВ и ПО на Македонија, во својство на началник на Главниот штаб, во летото 1944 година, во потполност ја одразува веќе пред тоа воспоставената директна врска и координацијата на воените сили и воените дејствувања на Македонија и Јужна Србија. Од документите се гледа, дека НОВ на Србија во јужниот дел делувал и под командата на Главниот штаб на НОВ и ПО на Македонија. Од август 1944 година па до ослободувањето на Македонија и Јужна Србија се водат заеднички акции, што овозможува да бидат надраснати омеѓувањата меѓу двата народи. Во тој контекст е и Прогласот на Главниот штаб на НОВ и ПО на Македонија од септември 1944 година, упатен до македонскиот народ по повод капитулацијата на фашистичка Бугарија. Тој ги изразува заедничките стремежи на македонскиот и српскиот народ во текот

²² Зборник докумената и података о Народноослободилачком рату југословенских народа, том VII, кн. 3, док. 23, стр. 71.

²³ Михаило Апостолски: НОВ на Македонија. Скопје 1964. стр. 124.

на народноослободителната војна за ослободување и борба против фашизмот: „Со голем успех се заврши големата, јуначка тригодишна војна, којашто македонскиот народ, заедно со српскиот народ ја водеше против бугарските фашистички орди, кои јурнаа на македонското и српско тло, да би колеле и пљачкале за сметка на берлинските бандити.“²⁴

Како началник на Главниот штаб на Македонија, Павле Илиќ делува и во спроведувањето на координираните воени акции на НОВ на Македонија и Сојузниците. Во наредбата на Главниот штаб од 27 септември 1944 година, упатена до Штабот на IV оперативна зона во врска со зацврстување на положаите на единиците на Народноослободителната војска се вели: „Нашите единици треба да бидат подготвени, како би можеле во потребниот момент да учествуваат, рамо до рамо, со сојузничките армии во ликвидирањето на најголемите германски групации и во ослободувањето на големите економски и културни центри на нашата татковина.“²⁵ Во понатамошниот текст на наредбата се истакнува: „дека многу е важно, кога сојузниците ќе се приближат до Скопје или Дебар, во тој момент да го имаме цврсто во рацете просторот Кичево—Гостивар, како и слободни сили за делување кон Тетово и Скопје, Дебар или Охрид.“ Меѓутоа, територијата на Македонија е ослободена од единиците на Народноослободителната војска, а до содејство со Сојузниците доаѓа на главната железничка и патна сообраќајница преку сојузничката авијација, односно со бомбардирањето на германските воени колони и во рушењето на сообраќајниците.

Би заклучиле со констатацијата, дека помошта на партискиот кадар на Србија во Македонија е од посебно значење во развитокот на Народноослободителната војна, во борбата за револуционерната линија на КПЈ, во создавањето на националната комунистичка партија, како и во завршните операции за ослободувањето на Македонија, три мошне значајни фази во борбата на македонскиот народ за национално и социјално ослободување.

²⁴ Зборник докумената и података, том VII, кн. 4, док. 53, стр. 87.

²⁵ Истото, док. 62, стр. 104.

**THE ACTIVITY OF MEMBERS OF THE COMMUNIST PARTY
OF YUGOSLAVIA FROM SERBIA IN MACEDONIA DURING
THE PEOPLE'S LIBERATION WAR AND REVOLUTION
BETWEEN 1941 AND 1945**

Summary

The conception of the people's uprising in a shape of a partizan war against the occupiers of Yugoslavia represented a permanent collaboration between the Central Committee of KPY and the Provincial Committee of KPY for Macedonia, but at the same time a collaboration between the Provincial Committee in Macedonia with the Provincial Committee of KPY in Serbia. In this context is the mutual collaboration with the military staffs of the people's liberation army and partizan detachments.

The author in this article tried to throw light over one of the fragments of the rich collaboration of members of KPY from Serbia in Macedonia during the period of the people's liberation war and revolution. Further in the text the activity of Dragan Pavlović—Šiljo during the summer and autumn of 1941, in given Dobrivoje Radosavljević from August 1942 to the end of the war (both instructors of the CC of KPY), as well as Pavle Ilić from the summer of 1944 as a commander in chief of the Main Staff of the people's liberation war and partizan detachments in Macedonia.